

УДК 72.01/03

д. арх., доцент Ю. В. Івашко,
Київський національний університет будівництва і архітектури**ЦИВІЛЬНИЙ ІНЖЕНЕР, ЯКИЙ ВОЮВАВ
В ПЕРШУ СВІТОВУ ВІЙНУ**

Розглядається творчість маловідомого інженера Миколи Яскевича, який залишив по собі багато об'єктів архітектури. Вперше публікується повна біографія Яскевича, його родовід, основні об'єкти.

Ключові слова: інженер, прибутковий будинок, історизм, еkleктика.

На межі XIX-XX століть в Києві працювало багато талановитих архітекторів і цивільних інженерів – як добре відомих, подібно до В. Ніколаєва, М. Артинова, Е. Брадмана, В. Городецького, так і менш відомих і сьогодні фактично забутих. До числа таких забутих зодчих належить і випускник Санкт-Петербурзького інституту цивільних інженерів Микола Іванович Яскевич, який в своїй творчості віддавав перевагу історизму, «цегляному стилю», еkleктиці та модерну і свого часу був одним з відомих і успішних київських зодчих, більшість будівель якого збереглася і досьогодні. На жаль, про нього не згадується в більшості видань з історії Києва, не відомо жодного його фото, а в окремих поодиноких довідниках йому відведено лише кілька рядків.

Як і так само забутий архітектор Ігнатій Ледоховський, Микола Іванович Яскевич походив з давнього польського дворянського роду, про який навіть згадується в словнику Брокгауза і Єфрона [8]. Правда, рід Яскевичів не був таким шляхетним, як рід Ледоховських, і не мав свого герба. В словнику Брокгауза і Єфрона повідомляється про Іоганна-Домініка Петра Яскевича (1749-1809), який жив в другій половині XVIII-на початку XIX століття в Кракові, в 1782-1787 роках займав в Кракові кафедру зоології, ботаніки, мінералогії та хімії, першим в Польщі в 1784 році захоплювався дослідженнями з повітряною кулею, які описав і видав в Кракові, і закінчив своє життя лейб-медиком маркіза Велепольського. Київський нащадок польського роду Яскевичів народився 18 жовтня 1868 року в інтелігентній родині управителя Івана Кіндратовича Яскевича і його дружини Ольги Олександрівни. Батькам інженера з 1881 року належала садиба на розі вулиць Мало-Володимирської (Гончара) і Рейтарської, яку вони придбали у Софії фон Акес, вдови полковника. Через десять років батьки зодчого придбали у штабс-ротмістра Франца Рожицького і сусідню ділянку по вул. Рейтарській, що дозволило об'єднати обидві ділянки в одну.

На жаль, про батьків М. І. Яскевича ми можемо стисло судити лише з архівних документів Київської міської управи, з яких випливає, що його мати була вочевидь енергійною рішучою особою, яка «твердою рукою» управляла всіма справами родини [1, 2, 5]. В 1897 році батько М. І. Яскевича передав дружині всі права на управління своєю долею майна, і в тому ж 1897 році Ольга Яскевич подала прошеніє до Київської міської управи про дозвіл збудувати в об'єднаній садибі № 24/27 кутувий прибутковий будинок, а її довіреною особою виступав син – М. І. Яскевич. В тих самих документах згадується і ім'я відповідального архітектора – знов-таки Миколи Івановича Яскевича, який в 1893 році закінчив Петербурзький інститут цивільних інженерів [1, 2, 5]. Існуючий дерев'яний на кам'яному поверсі будинок, частину флігеля і господарські будівлі знесли, натомість в 1897-1898 роках за його проектом звели триповерховий цегляний прибутковий будинок з підвалом. До речі, проект суттєво відрізнявся від зведеного будинку, в процесі будівництва з'явився додатковий декор на фасадах, ожививши «цегляний стиль». Проектом передбачався досить одноманітний фасад з однаковими вікнами і розчленуванням стін широкими пілястрами, з немасштабно малими до фасаду двома неокласичними входами з вул. Рейтарської. Кут мав увінчуватись башточкою з флюгером.

З архівних джерел і довідника «Весь Киев» за різні роки поступово впливає постать самого інженера Яскевича, який значиться в переліку відомих архітекторів за 1901-1903 роки [1, 2, 3, 4, 5]. Вочевидь, Микола Іванович Яскевич успадкував від матері енергію і вміння вдало вирішувати справи з нерухомістю, однак досить недбало склав в 1918 році перелік своїх реалізованих проектів, плутаючи адреси, дати і імена власників (можливо, далася взнаки контузія і поранення на фронті Першої світової війни) [11]. Він виявився не лише талановитим і плідним інженером, а й вдалим бізнесменом: в різні роки йому належали садиби на вулицях Великій Підвальній (Ярославів Вал), Тарасівській, Кузнечній (Горького), до того ж він був співвласником садиби батьків [1, 2, 3, 4, 5].

М. І. Яскевич був членом комісії з числа виборців по Старокиївській ділянці. А крім цього, мав досить неординарні уподобання – був членом правління Київського Атлетичного товариства, захоплювався атлетикою, членом правління Київського Вольно-Пожежного товариства з попередження пожеж. До речі, до цього ж товариства входило багато шляхетних городян: головою Київського Вольно-Пожежного Товариства з попередження пожеж був віце-губернатор Ф. А. Штакельберг.

Детальні відомості як про професійний шлях цивільного інженера, так і про його біографію містяться в заяві самого М. І. Яскевича, яку досліджувала в

архіві мистецтвознавець О. Г. Мокроусова [11]. Після успішного завершення навчання в 1893 році М. І. Яскевич до 1899 року, до відставки, працював на службовій посаді молодшого губернського архітектора будівельного відділення Київського губернського правління, а згодом протягом десяти років обіймав посаду інспектора Страхового товариства, поєднуючи її з активною роботою над приватними замовленнями: як свідчив сам М. І. Яскевич, "затем строил дома владельцам, как ответственный инженер, применяя систему железо-бетона: в фундаментах, перекрытиях и лестницах" [11]. Отже, творчість Яскевича, подібно до творчості багатьох інших архітекторів, умовно розподіляється на два періоди: 1) 1893-1908 роки – період проектування в стилістиці «цегляного стилю», історизму з псевдоренесансним декором, тобто стилістичні уподобання доби історизму-еклектизму; 2) 1909-1918 роки – період впровадження стилістики модерну. Як встановила О. Г. Мокроусова, в 1914 році М. І. Яскевич вже перебував в Єлісаветграді (Кіровограді), де з початку 1914 року займав посаду міського інженера, проте наприкінці цього ж року губернатор звільнив його з посади як політично неблагонадійного [11]. Ймовірно, в світлі цього звільнення не випадковим було його призначення начальником гідроотряду Управління Гідротехнічних робіт Армії Південно-Західного фронту на Галиційському фронті. М. І. Яскевич перебував на фронті майже три роки, отримав контузнення і був поранений в ногу, а після ліквідації Управління Гідротехнічних робіт повернувся до Києва і в 1918 році навіть брав участь в конкурсі на заміщення вакантної посади київського міського архітектора [11].

Перелік наведених в його заяві робіт відрізняється від тих, які наводить В. І. Тимофієнко та інші наукові джерела [6, 9, 11]. Сам М. І. Яскевич навів в своїй заяві 32 об'єкти, 26 з яких були досі невідомими (можливо, в деяких він здійснював лише авторський нагляд, а проекти були складені іншими архітекторами). О. Г. Мокроусова зауважила, що принаймні п'ять його об'єктів він чомусь не вказав, також були помічені деякі неточності в адресах об'єктів і іменах домовласників, до того ж, вимагають з'ясування і уточнення дати побудови об'єктів. На основі переліку об'єктів з різних джерел і уточнень О. Г. Мокроусової повний перелік ймовірних будівель виглядає так [1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 11]:

1897-1908 роки (I період творчості)

1. Прибутковий будинок О.А. Яскевич на вул. Рейтарській / Столипінській (вул. Рейтарська / О. Гончара 24/27) (1897-1898 рр.).

2. Власний прибутковий будинок М.І. Яскевича на розі вул. Мало-Володимирської і Великої Підвальної № 31/28 (1898 р.).

3. Прибутковий будинок В. Ф. Ващенко на вул. Нестеровській 3 (вул. І. Франка 5) (1899 р.).
4. Прибутковий будинок О. Д. Фурмана на вул. Рейтарській / Столипінській (вул. Рейтарська / О. Гончара 21/16) (1900 р.).
5. Прибутковий будинок на вул. Рейтарській № 3/6 (1900 р.).
6. Власний прибутковий будинок М. І. Яскевича на вул. Жилинській / Кузнечній (№7/39) (вул. Жилинська / Горького 13/37) (1898-1900 рр.).
7. Власний прибутковий будинок М. І. Яскевича на вул. Тургеневській № 20 (1899 р.).
8. Будинок для округу шляхів сполучення на вул. Тарасівській № 6 (1900 р.).
9. Прибутковий будинок купчихи М. Почтар на вул. Мерінгівській / Миколаївській (вул. Архітектора Городецького 10/1) (1900 р.).
10. Прибутковий будинок А. Ф. Берлінера на вул. Львівській / Глибочицькій (вул. Артема 84) (1900-і рр.).
11. Прибутковий будинок М. Я. Смульського на вул. Святославській 7 (ймовірно, вул. Чапаєва 11 (?) (1900 р.) . Водночас за довідником садиба №7 у 1900-1918 рр. належала З. П. Мировичу [11].
12. Флігель з комплексом лазень в садибі Я. Н. Каплера на вул. Костянтинівській 22 (1900 р.).
13. Забудова двох садиб по вул. Михайлівській. В садибі №6 він здійснив надбудову лицьового 3-поверхового будинку двома поверхами (1900 р.) Того ж року в садибі №19 планувалося будівництво "на углу огромное 6-ти этажное здание в мавританском стиле с подземными машинами, электроосвещением по плану архитектора Яскевича." [11]. Роботи здійснені не були.
14. Прибутковий будинок В. Мартоса і В. Верховського на вул. Фундуклеївській (Б. Хмельницького) № 40/25 (1900-1901 рр.).
15. Цегляна будівля і дерев'яна каланча Вольно-Пожежного товариства по вул. Бульварно-Кудрявській, 18 (вул. Воровского, будівлі не збереглися).
16. Прибутковий будинок Товариства «Страхування життя» по вул. Миколаївській 3 (вул.Городецького 3) - не зберігся. Ймовірно співавторство з Г. П. Шлейфером [11].
17. Прибутковий будинок І. Л. Герчикова по вул. Мерінгівській 3 (вул. М. Заньковецької 3) (1901 р.). Розріз будинку та поповерхові плани підписані В.М. Ніколасвим. Скоріш за все, Яскевичем здійснена неатрибутована раніше надбудова УІ поверху (1911р.) [11].
18. Прибутковий будинок М. М. Самонова на Театральній / Фундуклеївській (вул. Б. Хмельницького 30/10) (1901 р.)

19. Прибутковий будинок М.А. Дорожинського на вул. Святославській 26 (скоріш за все, вул. Чапаєва 8) (1901 р.).

1908-1918 роки (II період)

20. Прибутковий будинок Л. Родзянка по вул. Ярославів Вал, 14-б (1908) – один з комплексу із двох чільних прибуткових будинків і чотирьох дворових будівель. Керував забудовою комплексу М. В. Клуг (автор будинку № 14-а).

21. Прибутковий будинок А.Ф. Берлінера по вул. Миколаївській / Миколаївській площа (вул. Городецького 12/3) (1909 р.).

22. Прибутковий будинок В.А. Присяниченко по вул. Предславинській 24.) (1910-і рр.).

24. Пайовий будинок на Печерську у Кріпосному провулку (точна адреса не встановлена) [11].

25. Прибутковий будинок С. та М. Щастного по вул. Великий Васильківській 34 (вул.Червоноармійська 37) (1910 р.?) [11].

26. Прибутковий пайовий будинок 4-го Київського товариства квартиро власників по вул. Мало-Житомирській 3 (вул. Мало-Житомирська 5) (1910-11 рр.).

27. Надбудова прибуткового будинку О.І. Ватіна по вул. Рогнідинській 1. Надбудова (1911р.?).

28. Прибутковий будинок А.М. Заксона та 2-го Київського товариства квартирорасників по вул. Басейній 3 (1911р.) В літературі автором називається інженер В.Л. Максимов, один з засновників кооперативного руху у домобудуванні (проект 1909р.) [11].

29. Прибутковий будинок А.М. Заксона по вул. Жиянській 42. Будинок не зберігся [11].

30. Особняк І.І. Цейтліна по вул. Поліцейській 26 (вул. Федорова 26) (1910-і рр.).

31. Будинок І.Л. Вольфмана по вул. Поліцейській 14 (вул. Федорова 14) Архівні відомості про володіння ним майном не знайдені, в адресних книгах по вулиці Поліцейській прізвище не зустрічається [11].

32. Пайовий прибутковий будинок Першого Печерського товариства домовласників по Іпсілантіївському провулку 3 (Аїстова пров., на розі з вул. Г. Анищенко №1/5) (1911 р.)

33. Надбудова третього поверху і прибудова до фасаду з насиченням фасаду декором модерну будинку К. П. Барського по вул. Малій-Житомирській 5 (вул. Мало-Житомирська 7) (1911 р.).

34. Прибутковий будинок О.П. Штакельберг по вул. Олександрівській 9. Йї належала садиба №37 (Музейний пров.6) (1911р.)

35. Прибутковий будинок Х.С. Вольфмана по вул. Кузнечній 3 (вул. Горького 3) (1911р.).

36. Прибутковий будинок М.І Бродського по вул. Кузнечній 3-а (вул. Горького 3-а). (1911р.).

37. Прибутковий будинок по вул. Воровського 43 (1911р.)

38. Прибутковий будинок М. Є. Шней на вул. Львівській / Полтавській (вул. Артема 75) (1911 р.).

39. Прибутковий будинок і технічні споруди в садибі І. В. Прусакова по вул. Львівській / Гоголівській (вул. Артема 51/50) (1913-14 рр.).

40. Прибутковий будинок графині Романової на вул. Ольгінській № 2/1 (кін. ХІХ-поч.ХХ ст.? 1917?).

41. Ремонтні роботи та будівництво флігелів №20-Г (1910 р.) і №20-В (1913-14 рр.) (з кінотеатром «Веста») в садибі Ф.-О.І. Карвовського і Є.В. Карвовської по вул. Мало-Житомирська 20 (4 будинки) [11].

42. Прибуткові будинки Л.М. Гугеля по вул. Кузнечній 16 (вул. Горького 24 (?)) (1913?).

В різні роки самому цивільному інженеру належало кілька садиб [1, 2, 3, 4, 5]. В 1897-1901 роках Микола Яскевич володів садибою № 31/28 на розі вулиць Мало-Володимирської і Великої Підвальної. В 1898 році за його проектом був зведений чотирьохповерховий цегляний прибутковий будинок, причому більшість квартир в цьому будинку було придбано і здано до найму ще до завершення будівництва. Стелі в кімнатах прикрашало ліплення і альфрейний живопис, до садиби було проведено водопровід, каналізацію, центральне опалення, всього в будинку налічувалася 121 кімната. Для здійснення будівництва М. І. Яскевич взяв позику в Київському Товаристві Взаємного Кредиту на суму 138 тисяч рублів. Сам будинок приносив на рік 16 тисяч річного прибутку і був застрахований в страховому товаристві на 215 тисяч рублів.

В 1898-1904 роках Миколі Івановичу Яскевичу належала садиба № 37/13 на розі вулиць Кузнечної (Горького) і Жилянської з кутовим прибутковим чотириповерховим будинком. Для здійснення будівництва він взяв позику в 90 тисяч рублів терміном на сім місяців. Це був приклад традиційного «цегляного стилю» з мінімальним декором.

В 1899 році М. І. Яскевичу належала і садиба № 20 на вул. Тургеневській, де в 1898-1899 році зведено за його проектом прибутковий будинок, задля будівництва якого було взято 90 тисяч рублів кредиту. Як і інші будівлі цивільного інженера, цей будинок зберігся до сьогодні. Головний фасад цього рядового будинку «цегляного стилю» – двохвісьовий симетричний, з мінімальним декором.

В 1901-1903 роках М. І. Яскевич був власником садиби на вул. Тарасівській, 6 і співвласником садиби його батьків, яку остаточно успадкував в 1908 році і де проживав до 1911 року разом з дружиною.

Збудувавши в садибах прибуткові будинки, Микола Іванович Яскевич в подальшому їх вигідно продавав – садибу на розі Кузнечної і Жилянської – Р. Ярошевській, садибу на розі Мало-Володимирській і Великої Підвальної – Полтавському Земельному банку, садибу на Тарасовській – А. Муратову.

До характерних робіт М. І. Яскевича належать два будинки на вул. Фундуклеївській (Б. Хмельницького) – прибутковий будинок М. Самонова на вул. Фундуклеївській (Б. Хмельницького) № 30/10 (1901 р.) і прибутковий будинок В. Мартоса і В. Верховського на вул. Фундуклеївській (Б. Хмельницького) № 40/25 (1900-1901 рр.). Якщо порівняти ці будинки з проектами його будинків на розі вул. Мало-Володимирської і Рейтарської № 24/27 (1897-1898 рр.), на вул. Тургеневській, № 20 (1898-1899), на розі вул. Кузнечної (Горького) і Жилянської, № 37/13 (1898-1904 рр.), можна помітити, що на ранній стадії творчості спостерігається тяжіння до малодекорованого «цегляного стилю», натомість згодом відбувається перехід до насиченого декором псевдоренесансу історизму. Так, обидва кутових будинки на вул. Фундуклеївській набувають псевдоренесансного характеру. Кут будинку № 40/25 з магазинами в нижньому поверсі акцентований двома аттиками і великою гранчастою баштою, фасади симетричні, в їх оздобленні застосовано стилізований ордер (такий стилізований ордер стає ознакою споруд М. І. Яскевича), значну кількість ліплення, надвіконні і підвіконні вставки фітоморфного орнаменту і стилізовані під геральдику, орнаментний пояс у вигляді «дентикул» – «сухариків», кутова частина прикрашена жіночими маскаронами псевдоренесансного характеру. Обидва фасади будинку № 30/10 виглядають перенасиченими псевдоренесансним декором – рустовані вікна, спаровані та одинарні пілястри, модернізований ордер, псевдокласичні входи, ліпний декор, кут увінчувала декорована башточка, а під нею архітектор передбачав написати дати «1900-2000», бо був впевнений, що цей будинок простійть і сто років. Башточка і дата не збереглися, надбудову відтворення напису «1900-2001» здійснено в 2001 році.

Із загального творчого доробку в стилістиці історизму виділяється будинок на вул. Ольгінській, 2/1, який В. І. Тимофієнко позначив як об'єкт М. І. Яскевича і датував його кінцем ХІХ-початком ХХ століття (в інтернет-джерелах вказується інша дата – 1917 рік). Цей об'єкт – один з найбільш незвичних в творчості М. І. Яскевича, оскільки він відійшов від поширеного «цегляного стилю» та «псевдоренесансу» в бік мавританської стилізації (яку, до речі, планував втілити в нереалізованому будинку по вул. Михайлівській, 19) з

використанням східних форм прорізів, вхідної частини, відповідної орнаментики і ліпних зображень крилатих драконів, які були характерною ознакою «авторського почерку» М. І. Яскевича (прибутковий будинок О. Д. Фурмана по вул. Рейтарській, 31/16 і прибутковий будинок М. І. Яскевича по вул. Ярославів Вал, 28/31). До речі, певні риси мавританської стилізації вже були присутні в іншому об'єкті М. І. Яскевича, розташованому неподалік – на вул. Архітектора Городецького, 10/ 1, де в структурі традиційного псевдоренесансного фасаду з акцентуванням кутової частини, декоративним рустом на всіх поверхах, одинарними і спарованими вікнами, характерним пседоренесансним декором і модифікованим ордером на третьому поверсі з'являються zdeформовані арки, які в подальшому прозвучать як мавританська тема на вул. Ольгінській. Взагалі в Києві збереглися кілька прибуткових будинків із стилізаціями мавританської архітектури – крім будинку на вул. Ольгінській, 2/1 це готель «Пале-Рояль» і прибутковий будинок М. Аристархова (вул. Басейна, № 1/2, 1899–1900 рр., арх. А.-Ф. К. Краусс).

Останні відомості про інженера Яскевича датовані 1918 роком: Микола Іванович повернувся до Києва і приймав участь в конкурсі на вакантну посаду київського міського архітектора. Подальша його доля, так само як і доля іншого архітектора польського походження – Ігнатія Ледоховського, залишилася невідомою. А його якісно зведені архітектурні об'єкти збереглися і досьогодні...

Список літератури:

1. ДАК Ф.143 оп. 2 № 2721. Дело Яскевичей Ивана Кондратьевича и Ольги Александровны (31 октября 1897 г.).
2. ДАК Ф.143 оп. 2 № 2723. Дело Яскевич Ольги Александровны (8/22 мая 1891 г. - 31 октября 1897 г.).
3. ДАК Ф.143 оп. 2 № 2724. Дело Яскевича Николая Ивановича (30 сентября 1898 г. – 25 сентября 1899 г.).
4. ДАК Ф.143 оп. 2 № 2727. Дело Яскевича Николая Ивановича (28 ноября 1898 г.).
5. ДАК Ф.163 оп. 41 № 5416. Дело Киевской городской управы о выдаче разрешения дворянке Яскевич на постройку дома по ул. Мало-Владимирской (29.03.1897-2.04.1897).
6. Тимофієнко В. Зодчі України кінця ХУІІІ-початку ХХ століть. – К.: НДІТІАМ, 1999. – 478 с.
7. Шулешко, І. Прагматичний романтик Мартин Круг. — Киевский альбом. Исторический алманах. — Выпуск 1. — К., 2001. — С. 71-87.

8. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. – СПб, 1898. – Т.XLI. – с.82.

9. http://ru.wikipedia.org/wiki/Яскевич,_Николай_Иванович

10. http://ru.wikipedia.org/wiki/Клуг,_Мартин_Вильгельмович

11. www.alyoshin.ru/Files/publika/mokrousova/mokrousova_attribut.html

Олена Мокроусова. До проблеми атрибуції архітектурних об'єктів Києва: нові знахідки.

Аннотация:

В статье рассматривается творчество малоизвестного инженера Николая Яскевича, который оставил после себя много объектов архитектуры. Впервые публикуется полная биография Яскевича, его родословная, основные объекты.

Ключевые слова: инженер, доходный дом, историзм, эклектика.

Annotation

In the article examined the creation of unknown engineer Nycolai Yaskevich, who created many architectural objects. At first published the whole biography of Yaskevich, his family-tree, main objects.

Key words: engineer, house for rent, historicism, eclectic.